

УДК 37.011

О. О. Іллюк

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ, ЗМІСТУ ТА ОЦІНЮВАННЯ МОРАЛЬНОГО ДУХУ ОСОБОВОГО СКЛАДУ

Розглянуто сутність морального духу військовослужбовців та зміст його складників. Запропоновано критерії та формулу оцінювання рівня морального духу особового складу.

Постановка проблеми. Сучасний етап реформування внутрішніх військ МВС України супроводжується цілеспрямованою діяльністю щодо вдосконалювання їх структури, підвищення рівня бойової готовності, служби, дисципліни, організованості та виховної роботи. Особлива увага зосереджується на підвищенні ролі людського фактора у виконанні службово-бойових завдань, поставлених перед військовими частинами і підрозділами. У значній кількості наукової і методичної літератури йдеться про велике значення морального духу військовослужбовців та необхідність його зміцнення, проте наукові дослідження стосовно цілісного визначення сутності морального духу, змісту його складників, пошуку критеріїв, формули оцінювання рівня морального духу особового складу не проводилися. Лише в окремих публікаціях йдеться про залежність рівня морального духу від якогось одного чинника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У статті Є. В. Трусова та О. В. Бойко [1] визначається залежність рівня морального духу від прагнення військовослужбовців до національного ідеалу.

У своїй праці Л. Порицький [2], аналізуючи проблеми і воєнне мистецтво у Першій світовій війні, дійшов висновку про те, що вирішальний вплив на моральний дух армії здійснює тил.

У роботі О. Макаревича [3] мова йде про психологічні аспекти формування морального духу особового складу.

Мета статті – розглянути сутність морального духу, зміст його складників, вагу кожного з них у загальному рівні морального духу особового складу; запропонувати критерії і формулу оцінювання рівня морального духу військовослужбовців; показати умови досягнення високого рівня морального духу особового складу та його значення для успішного виконання поставлених службово-бойових завдань.

Виклад основного матеріалу. Ключовим словом у словосполученні “моральний дух” є поняття “дух”. У словнику С. І. Ожегова воно

визначається як психічні здібності (свідомість, мислення), те, що спонукає до дій, до діяльності, начало, яке визначає поведінку, дію [4; 177]. Слово “моральний” визначається як той, що пов’язаний з духовним життям людини [5; 540]. У зазначеному контексті поняття “моральний” має допоміжне, уточнююче значення; воно поширює логічний обсяг поняття “дух” лише на внутрішнє духовне життя людини і відмежовує його від релігійно-містичної сфери.

На сьогодні деякі науковці і практики визначають сутність поняття “дух”, ґрунтуючись на релігійно-містичних уявленнях: безтілесна, надприродна істота [4; 177]. У зв’язку з цим вони роблять хибний висновок про те, що “моральний дух” не може бути об’єктом наукового дослідження, чим безпідставно принижують його роль і зменшують можливості пошуку шляхів його зміцнення.

В основі сутності морального духу є раціональна сфера свідомості людини. А зважаючи на те, що свідомість – це вища, властива лише людині форма відображення об’єктивної дійсності [6; 335], то підґрунтям для оцінювання морального духу, як і для його зміцнення, є об’єктивна реальність, свідомість і самосвідомість людей. Саме тому проблеми дослідження і зміцнення змістовної частини морального духу людини мають бути завданням соціології, педагогіки, політології та інших наук.

Що стосується психологічних аспектів свідомості особового складу, то психіка людини слугує механізмом для сприйняття дійсності, формування і збереження її ідеального образу, осмислення людиною об’єктивного світу і свого особистого буття [4; 177]. Об’єктом психологічної науки є чуттєва, ірраціональна сфера свідомості та особистісні якості людини.

Ґрунтуючись на наведених теоретичних положеннях, можна визначити сутність морального духу особового складу та дослідити його рівень. Вихідним положенням для такого аналізу є наявність для Української держави внутрішніх та зовнішніх загроз (див. рис. 1).

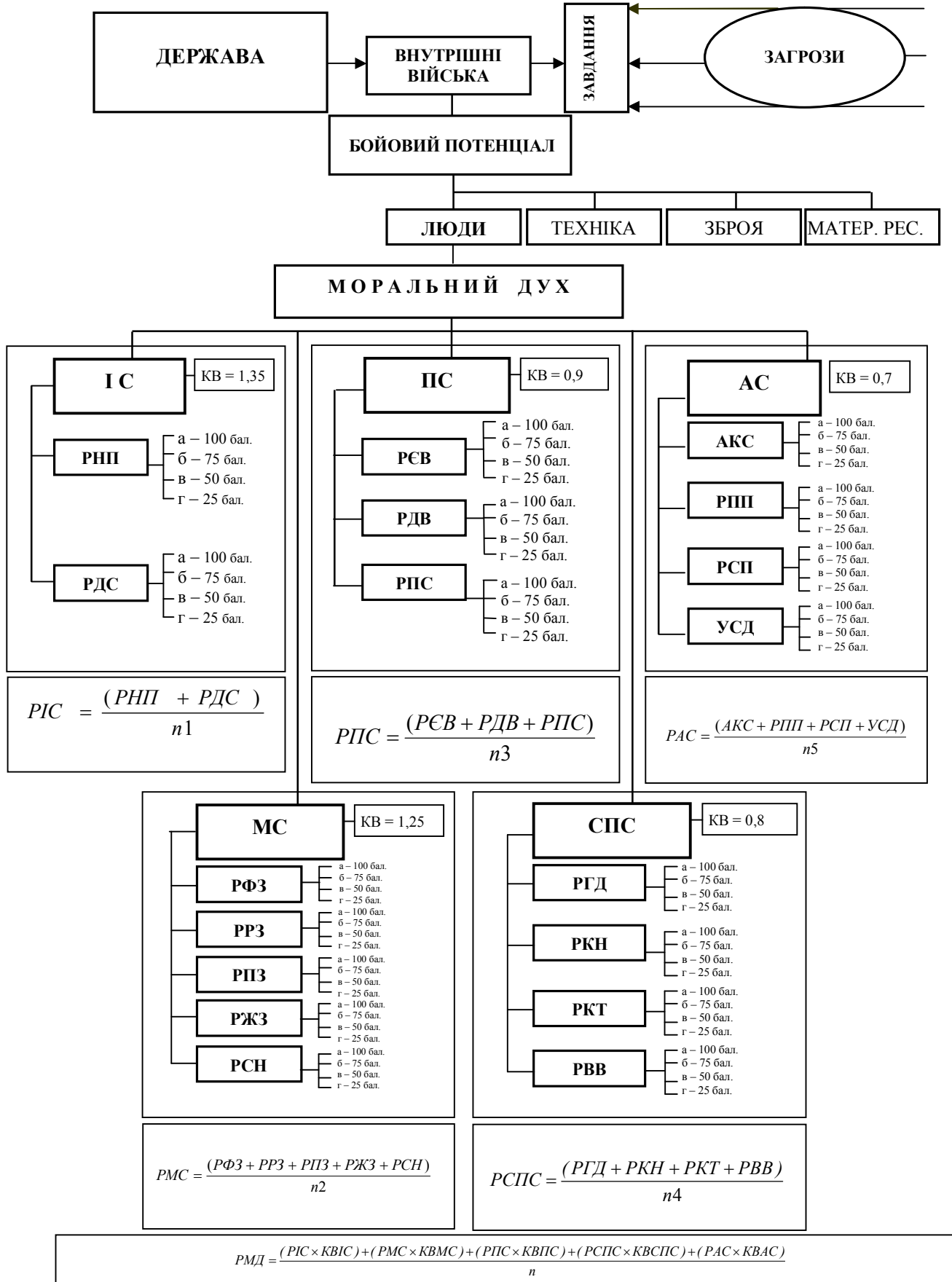


Рис. 1. Порядок оцінювання рівня морального духу особового складу

Необхідність їх нейтралізації зумовило створення внутрішніх військ та інших силових структур, які для успішного виконання поставлених завдань повинні мати значний бойовий потенціал: це люди, озброєння, техніка, матеріальні ресурси. Серед зазначених структурних компонентів бойового потенціалу військових формувань найважливішим є люди, тому що лише їх діяльність забезпечує надійне функціонування і застосування зброї, техніки, матеріальних ресурсів. Для успішного виконання поставлених службово-бойових завдань військовослужбовці повинні мати необхідний рівень морального духу.

Моральний дух особового складу – це стійка сукупність ідейних переконань, політичної свідомості, соціального захисту та професіоналізму військовослужбовців, рівня розвитку військових колективів та адміністративної діяльності керівного складу, які системно і взаємозалежно формують внутрішню готовність особового складу до виконання військового обов'язку, створюють оптимальні умови для виконання поставлених службово-бойових завдань і спонукають до дій.

Показниками і детермінантами морального духу особового складу є діалектична єдність об'єктивних та суб'єктивних складників.

Складниками морального духу (СМД) особового складу є такі: *ідейний; матеріальний; політичний; соціально-психологічний; адміністративний.*

Ідейний складник (ІС) морального духу визначається сутністю поняття “ідея”, яке у словнику тлумачиться як уявлення, що відображає дійсність у свідомості людини, виражає ставлення людини до неї і є основним принципом світосприйняття [4; 232]. На сьогодні основною дійсністю для всіх громадян України є розбудова Української незалежної держави. За М. Вебером, суттєвою опорою для сучасної держави є саме національна ідентичність. Дослідник К. Дойч стверджує, що нація – це народ, який володіє державою, а Е. Гаас доводить, що нація – це група людей, які бажають здійснити самовизначення, намагаються створити чи зберегти власну державу. За концепцією Ф. Майнеке “нація-держави” національна належність є справою особистого вибору, тому що нове культурне утворення піднімається над етнічними відмінностями.

Усе зазначене є вагомим підґрунтям визначати ідейність особового складу: по-перше, за усвідомленням військовослужбовцями своєї належності до української нації (на підставі етнічного походження чи громадянства), внутрішньою готовністю захищати свою національну гідність та національні інтереси і, по-

друге, за ставленням військовослужбовців до Української держави, готовністю захищати її незалежність, територіальну цілісність та конституційні права українського народу від протиправних посягань. Тому тлумачення про бездіяльність військовослужбовців є неправильним у теоретичному плані і шкідливим у практичному значенні. Нам варто вести мову не про бездіяльність військовослужбовців, а про шляхи досягнення їх ідейної єдності. Це має бути основним напрямком виховної діяльності командирів (начальників), штабів та органів виховної роботи.

Матеріальний складник (МС) – це рівень реалізації соціальних гарантій військовослужбовців та членів їх сімей [7], повнота фінансового, речового, продовольчого, житлового забезпечення, наявність часу на відновлення фізичних, моральних та психологічних сил.

Для визначення змісту *політичного складника* (ПС) морального духу слід зазначити, що поняття “політика” означає діяльність органів державної влади в області внутрішньодержавних чи зовнішніх відносин [4; 544]. Згідно із законами України військові формування є важливими структурними компонентами силового блоку державної влади і провідниками її політики. Незалежно від нашого бажання й установок вони не можуть бути поза політикою, будучи суб'єктом і об'єктом державної політики.

Соціально-психологічний складник (СПС) – це рівень сформованості військових колективів та рівень розвитку у них соціально-психологічних явищ, таких, як громадська думка, колективний настрій, традиції та взаємовідносини.

Адміністративний складник (АС) – це рівень авторитетності керівного складу, професійної підготовки військовослужбовців, статутного порядку у частинах і підрозділах, якості виконання службово-бойових завдань.

Усі складники морального духу особового складу військових формувань України взаємозалежні і взаємопов'язані. Досягнутий рівень кожного з них позначається на інших і в цілому – на рівні морального духу (РМД) військовослужбовців підрозділу.

Коефіцієнт ваги (КВ) кожного складника у загальному показнику РМД особового складу різний. Цей показник обумовлюється історичним досвідом, особливостями службово-бойової діяльності та реформування військ, потребами особового складу, факторами, що сприяють життєдіяльності військовослужбовців.

Очевидно, що найбільшу вагу має ідейний складник. Відомо багато фактів з історії людства й

українського народу, коли люди з глибокими ідейними переконаннями досягали перемоги, не маючи переваги у силах і озброєнні, свідомо проявляли масовий героїзм, переносили труднощі служби, виконували військовий обов'язок, не сподіваючись на винагороду. Це підтверджує відому думку про те, що ідеї, оволодіваючи масами, стають рушійною силою.

Перехід військових формувань на контрактну форму комплектування, підвищення рівня середньої заробітної платні у промисловості й у сфері надання послуг посилюють роль матеріального складника. Всі види постачання, винагорода за військову службу є основним джерелом добробуту військовослужбовців і для багатьох є важливим мотивом для військової служби. Тому матеріальний складник за вагою майже наближається до ідейного.

Ідейний і матеріальний складники створюють єдність духовної і матеріальної основи життєдіяльності особового складу, формують їх гуманістичну, нерепресивну мотивацію до військової служби. Зважаючи на беззаперечну їх першість і життєве значення для військовослужбовців, їх спільна вага у РМД становить дещо більше половини.

Що стосується політичного складника, то його суттєві ознаки, вага, значення і місце серед інших СМД визначаються його вирішальним впливом на майже всі фактори складників морального духу.

На соціально-психологічний та адміністративний складники має припадати решта ваги рівня морального духу особового складу. Зазначені складники забезпечують оптимальні, комфортні умови служби, виконують значну компенсаційну функцію при низькому показнику перших трьох складників, за певних обставин можуть формувати репресивну мотивацію військовослужбовців до діяльності.

Ідейні переконання та політична свідомість військовослужбовців, рівень соціального захисту та згуртованості військових колективів, ефективність адміністративної діяльності мають бути важливим системним компонентом оцінювання своїх та протидіючих сил, якому належить провідне місце серед факторів, що визначають рішення командирів (начальників) щодо залучення з'єднань, військових частин і підрозділів до виконання службово-бойових завдань, навчання та виховання підлеглих.

Зміст кожного складника морального духу особового складу має багато компонентів, але до критеріальної бази стосовно їх оцінювання доцільно брати лише ті показники, які виражають їх

основні, суттєві ознаки. Під час поглибленого дослідження рівня морального духу особового складу можна зважати й на другорядні ознаки.

Оцінювання морального духу особового складу базується на результатах опитування військовослужбовців та застосування методу багатофакторного аналізу, який полягає у виявленні, аналізі та вимірюванні показників основних факторів складників морального духу шляхом заміни континуальних показників на їх числові значення. Для фіксування показників кожного фактора береться чотирирівнева градація, ефективність якої перевірена в усіх сферах життєдіяльності військ (до неї всі звикли, вона не складна для розуміння і зручна для проведення необхідних обчислень). Усі фактори переводяться в одну систему оцінювання – 100-бальну. Отримані показники кожного фактора підставляють у формули розрахунку рівня морального духу і його складників.

Наявність достатньої теоретичної бази дає можливість для розроблення *методики оцінювання морального духу особового складу*. В її основі лежить приведення до загального показника результатів поетапного оцінювання рівня ідейного, матеріального, політичного, соціального та адміністративного складників на підставі визначених критеріїв, їх ваги у загальному показнику рівня морального духу, зведених у формули.

Далі пропонуємо порядок оцінювання морального духу особового складу.

Рівень ідейного складника (РІС) морального духу особового складу підрозділу визначається за формулою

$$РІС = \frac{(РНП + РДС)}{n1},$$

де РНП – рівень національних переконань;

РДС – рівень державницької свідомості;

n1 – кількість основних факторів ідейного складника, n1 = 2.

РНП (рівень національних переконань) дорівнює:

а) 100 балів, якщо військовослужбовці вважають себе українцями, будучи етнічними українцями за походженням чи за громадянством України, готові відстоювати свою національну гідність та національні інтереси;

б) 75 балів, якщо військовослужбовці вважають себе українцями, будучи етнічними українцями за походженням чи за громадянством України, готові відстоювати свою національну гідність, але не готові захищати національні інтереси;

в) 50 балів, якщо військовослужбовці вважають себе українцями, будучи етнічними українцями за походженням чи за громадянством України, але не готові відстоювати свою національну гідність та національні інтереси;

г) 25 балів, якщо військовослужбовці не вважають себе українцями, будучи етнічними українцями за походженням чи громадянством України, і не готові відстоювати національну гідність та національні інтереси українців.

РДС (рівень державницької свідомості) дорівнює:

а) 100 балів, якщо військовослужбовці схвалюють здобуття українським народом незалежності, готові захищати територіальну цілісність Української держави та український народ від протиправних посягань;

б) 75 балів, якщо військовослужбовці не схвалюють здобуття українським народом незалежності, але готові захищати територіальну цілісність Української держави та український народ від протиправних посягань;

в) 50 балів, якщо військовослужбовці не схвалюють здобуття українським народом незалежності, не готові захищати територіальну цілісність Української держави, але готові захищати український народ від протиправних посягань;

г) 25 балів, якщо військовослужбовці не схвалюють здобуття українським народом незалежності, не готові захищати територіальну цілісність Української держави та український народ від протиправних посягань.

Рівень матеріального складника (РМС) морального духу особового складу підрозділу визначається за формулою

$$РМС = \frac{(РФЗ + РРЗ + РПЗ + РЖЗ + РСН)}{n2},$$

де *РФЗ* – рівень фінансового забезпечення;

РРЗ – рівень речового забезпечення;

РПЗ – рівень продовольчого забезпечення;

РЖЗ – рівень житлового забезпечення;

РСН – рівень службового навантаження;

n2 – кількість основних факторів матеріального складника, *n2* = 5.

РФЗ (рівень фінансового забезпечення) дорівнює:

а) 100 балів, якщо грошове забезпечення особовим складом отримується у повному обсязі й своєчасно;

б) 75 балів, якщо грошове забезпечення особовим складом отримується у повному обсязі, але із затримками до одного місяця;

в) 50 балів, якщо грошове забезпечення особовим складом отримується у повному обсязі,

але із затримками більше одного місяця;

г) 25 балів, якщо грошове забезпечення особовим складом отримується не в повному обсязі та із затримками більше одного місяця.

РРЗ (рівень речового забезпечення) дорівнює:

а) 100 балів, якщо речове майно всьому особовому складу видається у повному обсязі, за потрібними розмірами і своєчасно;

б) 75 балів, якщо речове майно всьому особовому складу видається у повному обсязі, деяке майно не за розмірами, із затримками офіцерам, прапорщикам та військовослужбовцям військової служби за контрактом до 6-ти місяців, а військовослужбовцям строкової служби – до 2-х місяців;

в) 50 балів, якщо речове майно всьому особовому складу видається у повному обсязі, більшість майна не за розмірами, із затримками офіцерам, прапорщикам та військовослужбовцям військової служби за контрактом до одного року, а військовослужбовцям строкової служби – до 3-х місяців;

г) 25 балів, якщо речове майно всьому особовому складу видається не у повному обсязі, більшість майна не за розмірами, із затримками офіцерам, прапорщикам та військовослужбовцям військової служби за контрактом більше одного року, а військовослужбовцям строкової служби – до 4-х місяців.

РПЗ (рівень продовольчого забезпечення) дорівнює:

а) 100 балів, якщо офіцери, прапорщики, військовослужбовці військової служби за контрактом продовольчим пайком або грошовою компенсацією за нього (за ринковими цінами) забезпечуються у повному обсязі і своєчасно, встановлена норма продовольства для військовослужбовців строкової служби видається повністю, їжа готується якісно;

б) 75 балів, якщо офіцери, прапорщики, військовослужбовці військової служби за контрактом продовольчим пайком або грошовою компенсацією за нього (за цінами, нижчими за ринкові) забезпечуються не в повному обсязі, із затримками до двох місяців, встановлена норма продовольства військовослужбовцям строкової служби видається повністю, їжа готується не якісно;

в) 50 балів, якщо офіцери, прапорщики, військовослужбовці військової служби за контрактом продовольчим пайком забезпечуються не у повному обсязі, із затримками до 6-ти місяців, грошова компенсація за нього не нараховується; окремі випадки видачі особовому складу строкової служби продовольства не повністю, їжа готується не якісно;

г) 25 балів, якщо офіцерам, прапорщикам, військовослужбовцям військової служби за контрактом продовольчий пайок не видається більше одного року, грошова компенсація за нього не нараховується, особовому складу строкової служби систематично продовольство видається не у повному обсязі, їжа готується не якісно.

РЖЗ (рівень житлового забезпечення) дорівнює:

а) 100 балів, якщо офіцери, прапорщики, військовослужбовці військової служби за контрактом мають житло і отримують пільги, встановлені законодавством за комунальні послуги; тим, хто не має житла, держава сплачує за піднаймання житла, і перспектива отримання житла тими, хто має на це право, – до 5 років; санітарно-гігієнічні, естетичні умови проживання військовослужбовців строкової служби у казармених приміщеннях “відмінні”;

б) 75 балів, якщо офіцери, прапорщики, військовослужбовці військової служби за контрактом мають житло, але пільги, встановлені законодавством за комунальні послуги, не отримують; коли житла немає, то за його піднаймання держава сплачує тільки окремим військовослужбовцям, і перспектива отримання житла тими, хто має на це право, – через 5–10 років; санітарно-гігієнічні, естетичні умови проживання військовослужбовців строкової служби у казармених приміщеннях “добрі”;

в) 50 балів, якщо офіцери, прапорщики, військовослужбовці військової служби за контрактом мають житло, але пільги, встановлені законодавством за комунальні послуги, не отримують; за піднаймання житла держава не сплачує нікому, перспектива отримання житла тими, хто має на це право, – через 10–15 років; санітарно-гігієнічні, естетичні умови проживання військовослужбовців строкової служби у казармених приміщеннях “задовільні”;

г) 25 балів, якщо офіцери, прапорщики, військовослужбовці військової служби за контрактом мають житло, але пільги, встановлені законодавством за комунальні послуги, не отримують; за піднаймання житла держава не сплачує нікому, перспектива отримання житла тими, хто має на це право, – через 15–20 років; санітарно-гігієнічні, естетичні умови проживання військовослужбовців строкової служби у казармених приміщеннях “незадовільні”.

РСН (рівень службового навантаження) дорівнює:

а) 100 балів, якщо офіцери, прапорщики та військовослужбовці військової служби за

контрактом мають робочий тиждень тривалістю не більш ніж 41 год за наявності двох вихідних; у військовослужбовців строкової служби тривалість сну – у середньому за тиждень 8 год на добу і три – чотири звільнення у місто за місяць;

б) 75 балів, якщо офіцери, прапорщики та військовослужбовці військової служби за контрактом мають робочий тиждень тривалістю більше 41 год за наявності одного вихідного; у військовослужбовців строкової служби тривалість сну – у середньому за тиждень 7 год на добу і два звільнення у місто за місяць;

в) 50 балів, якщо офіцери, прапорщики та військовослужбовці військової служби за контрактом мають ненормований робочий тиждень за наявності двох-трьох вихідних на місяць; у військовослужбовців строкової служби тривалість сну – у середньому за тиждень 6 год на добу й одне звільнення у місто за місяць.

г) 25 балів, якщо офіцери, прапорщики та військовослужбовці військової служби за контрактом мають ненормований робочий тиждень за наявності одного вихідного на місяць; у військовослужбовців строкової служби тривалість сну – у середньому за тиждень менш ніж 6 год на добу і жодного звільнення у місто за місяць.

Рівень політичного складника (РПС) морального духу особового складу підрозділу визначається за формулою

$$РПС = \frac{(РСВ + РДВ + РПС)}{n3},$$

де *РСВ* – рівень єдності влади;

РДВ – рівень довіри до влади;

РПС – рівень політичної свідомості;

n3 – кількість основних факторів політичного складника, *n3* = 3.

РСВ (рівень єдності влади) дорівнює:

а) 100 балів, якщо Президент України, Кабінет Міністрів України, Верховна Рада України працюють безконфліктно і злагоджено;

б) 75 балів, якщо Президент України працює злагоджено і безконфліктно лише з Кабінетом Міністрів України, або Верховною Радою України;

в) 50 балів, якщо злагоджено і безконфліктно працюють Кабінет Міністрів України і Верховна Рада України;

г) 25 балів, якщо між Президентом України, Кабінетом Міністрів України та Верховною Радою України злагодженості і порозуміння в роботі немає.

РДВ (рівень довіри до влади) дорівнює:

а) 100 балів, якщо особовий склад довіряє Президенту України, Кабінету Міністрів України,

Верховній Раді України;

б) 75 балів, якщо особовий склад довіряє Президенту України, Кабінету Міністрів України або Верховній Раді України;

в) 50 балів, якщо особовий склад довіряє лише одному із зазначених органів влади;

г) 25 балів, якщо особовий склад не довіряє ні Президенту України, ні Кабінету Міністрів України, ні Верховній Раді України.

РПС (рівень політичної свідомості) дорівнює:

а) 100 балів, якщо особовий склад розуміє і підтримує зовнішню і внутрішню політику держави;

б) 75 балів, якщо особовий склад розуміє зовнішню і внутрішню політику держави, але підтримує лише внутрішню політику держави;

в) 50 балів, якщо особовий склад розуміє зовнішню і внутрішню політику держави, але підтримує лише зовнішню політику;

г) 25 балів, якщо особовий склад не розуміє і не підтримує як зовнішню, так і внутрішню політику держави.

Рівень соціально-психологічного складника (РСПС) морального духу особового складу підрозділу визначається за формулою

$$РСПС = \frac{(РГД + РКН + РКТ + РВВ)}{n4},$$

де *РГД* – рівень сформованості громадської думки;

РКН – рівень сформованості колективного настрою;

РКТ – рівень розвитку колективістських традицій;

РВВ – рівень взаємовідносин між військовослужбовцями;

n4 – кількість основних факторів соціального складника, *n4* = 4.

РГД (рівень сформованості громадської думки) дорівнює:

а) 100 балів, якщо більш ніж 75 % військовослужбовців з важливіших питань життєдіяльності підрозділу мають спільні позиції позитивного спрямування;

б) 75 балів, якщо 75...51 % військовослужбовців з важливіших питань життєдіяльності підрозділу мають спільні позиції позитивного спрямування;

в) 50 балів, якщо 50...25 % військовослужбовців з важливіших питань життєдіяльності підрозділу мають спільні позиції позитивного спрямування;

г) 25 балів, якщо менш ніж 25 % військовослужбовців з важливіших питань життєдіяльності підрозділу мають спільні позиції позитивного спрямування.

РКН (рівень сформованості колективного настрою) дорівнює:

а) 100 балів, якщо під час знаходження у

підрозділі у військовослужбовців завжди позитивний настрій;

б) 75 балів, якщо під час знаходження у підрозділі у військовослужбовців у більшій мірі позитивний настрій;

в) 50 балів, якщо під час знаходження у підрозділі у військовослужбовців у більшій мірі поганий настрій;

г) 25 балів, якщо під час знаходження у підрозділі у військовослужбовців завжди поганий настрій.

РКТ (рівень розвитку колективістських традицій) дорівнює:

а) 100 балів, якщо у підрозділі є багато традицій позитивного спрямування;

б) 75 балів, якщо у підрозділі є багато традицій позитивного спрямування, але є незначна кількість традицій негативного спрямування;

в) 50 балів, якщо у підрозділі мало традицій позитивного спрямування за наявності незначної кількості традицій негативного спрямування;

г) 25 балів, якщо у підрозділі незначна кількість традицій позитивного спрямування, але багато традицій негативного спрямування.

РВВ (рівень взаємовідносин між військовослужбовцями) дорівнює:

а) 100 балів, якщо у підрозділі немає фактів нестатутних взаємовідносин між військовослужбовцями;

б) 75 балів, якщо у підрозділі є факти нестатутних взаємовідносин, але командири і начальники про них не знають;

в) 50 балів, якщо у підрозділі є факти нестатутних взаємовідносин, командири і начальники про них знають, але мір не приймають;

г) 25 балів, якщо у підрозділі є факти нестатутних взаємовідносин, командири і начальники про них знають, але мір не приймають, тому, що самі допускають нестатутні взаємовідносини.

Рівень адміністративного складника (РАС) морального духу особового складу підрозділу визначається за формулою

$$РАС = \frac{(АКС + РПП + РСП + УСД)}{n5},$$

де *АКС* – авторитетність керівного складу;

РПП – рівень професійної підготовки військовослужбовців;

РСП – рівень статутного порядку;

УСД – успішність службової діяльності;

n5 – кількість основних факторів адміністративного складника, *n5* = 4.

АКС (авторитетність керівного складу) дорівнює:

- а) 100 балів, якщо всі командири (начальники) підрозділу мають авторитет у особового складу;
- б) 75 балів, якщо один командир (начальник) підрозділу не має авторитету у особового складу;
- в) 50 балів, якщо двоє командирів (начальників) підрозділу не мають авторитету у особового складу;
- г) 25 балів, якщо троє і більше командирів (начальників) підрозділу не мають авторитету у особового складу.

РПП (рівень професійної підготовки військовослужбовців) дорівнює:

- а) 100 балів, якщо заняття з професійної підготовки проводяться згідно з розкладом занять та розпорядком дня;
- б) 75 балів, якщо заняття з професійної підготовки не проводяться тижнями;
- в) 50 балів, якщо заняття з професійної підготовки проводяться лише 1-2 дні на місяць;
- г) 25 балів, якщо заняття з професійної підготовки не проводяться місяцями.

РСП (рівень статутного порядку) дорівнює:

- а) 100 балів, якщо порушень розпорядку дня немає, вимоги статутів у повсякденному житті виконуються;
- б) 75 балів, якщо є незначні відхилення у виконанні розпорядку дня, але вимоги статутів Збройних Сил України у повсякденній діяльності виконуються;
- в) 50 балів, якщо є незначні відхилення у виконанні розпорядку дня та вимог статутів Збройних Сил України у повсякденній діяльності;
- г) 25 балів, якщо є системні, грубі порушення у виконанні розпорядку дня та вимог статутів Збройних Сил України у повсякденній діяльності.

УСД (успішність службової діяльності) дорівнює:

- а) 100 балів, якщо підготовка особового складу проводиться до кожного службово-бойового завдання, військовослужбовці правила служби не порушують, підсумки служби у підрозділі підбиваються за кожне завдання;
- б) 75 балів, якщо підготовка до служби інколи не проводиться, військовослужбовці не свідомо порушують правила служби, підсумки виконання службово-бойових завдань у підрозділі часто не підбиваються;
- в) 50 балів, якщо підготовка до служби часто не проводиться, військовослужбовці свідомо допускають незначні порушення правил служби, підсумки виконання службово-бойових завдань у підрозділі часто не підбиваються;
- г) 25 балів, якщо підготовка до служби, як правило, не проводиться, військовослужбовці свідомо допускають грубі порушення правил

служби, підсумки виконання службово-бойових завдань у підрозділі систематично не підбиваються.

Слід зазначити, що *рівень факторів усіх складників (РФУС) морального духу особового складу підрозділу визначається за універсальною формулою*

$$РФУС = \frac{(a \times n6) + (b \times n7) + (v \times n8) + (z \times n9)}{n10},$$

де *a* – бал, визначений за 100-бальною шкалою, *a* = 100;

b – бал, визначений за 100-бальною шкалою, *b* = 75;

v – бал, визначений за 100-бальною шкалою, *v* = 50;

z – бал, визначений за 100-бальною шкалою, *z* = 25;

n6 – кількість осіб, що вибрали у запитальнику варіант відповіді а);

n7 – кількість осіб, що вибрали у запитальнику варіант відповіді б);

n8 – кількість осіб, що вибрали у запитальнику варіант відповіді в);

n9 – кількість осіб, що вибрали у запитальнику варіант відповіді г);

n10 – загальна кількість осіб, що взяли участь в опитуванні.

Рівень морального духу (РМД) особового складу підрозділу визначається за формулою

$$РМД = \frac{(PIC \times KBIC) + (PMC \times KBMC) + (PPC \times KBPC) + (PSPC \times KBSPC) + (PAC \times KBAC)}{n},$$

де *PIC* – рівень ідейного складника;

PMC – рівень матеріального складника;

PPC – рівень політичного складника;

PSPC – рівень соціально-психологічного складника;

PAC – рівень адміністративного складника;

KBIC – коефіцієнт ваги ідейного складника у загальному показнику рівня морального духу, що дорівнює 1,35;

KBMC – коефіцієнт ваги матеріального складника у загальному показнику РМД, що дорівнює 1,25;

KBPC – коефіцієнт ваги політичного складника у загальному показнику рівня морального духу, що дорівнює 0,9;

KBSPC – коефіцієнт ваги соціально-психологічного складника у загальному показнику рівня морального духу, що дорівнює 0,8;

KBAC – коефіцієнт ваги адміністративного складника у загальному показнику рівня морального духу, що дорівнює 0,7.

n – кількість складників морального духу, *n* = 5.

Залежно від отриманих показників *рівень морального духу особового складу* можна класифікувати як “високий”, “середній”, “низький”, “загрозливий”, зокрема:

- “високий”, якщо РМД [100...75,9];
- “середній”, якщо РМД [75...50,9];
- “низький”, якщо РМД [50...25,9];
- “загрозливий”, якщо РМД [25...0].

Запропонована методика дає можливість:

– встановити загальні нормативи для визначення РМД і запобігати суб’єктивізму та маніпуляціям під час його оцінювання;

– визначати РМД у масштабах з’єднань, військових частин та підрозділів;

– встановлювати рейтинг складників морального духу і передбачати компенсаційні заходи для підвищення загального РМД;

– визначати причини пониження (підвищення) РМД та ефективність роботи органів державної влади, військового управління щодо підвищення РМД особового складу;

– визначати співвідношення духовних, матеріальних, соціально-психологічних та адміністративних чинників щодо формування морального духу особового складу.

Слід зауважити, що високий рівень морального духу особового складу автоматично не формується. Цей рівень є результатом:

– активного впровадження у військових формуваннях гуманітарної політики держави, повсякденної турботи влади про соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей;

– реалізації основного принципу розбудови військових формувань – принципу єдиначальності;

– діяльності у внутрішніх військах органів з організації впровадження гуманітарної політики держави – органів виховної роботи;

– здійснення цілеспрямованого і систематичного впливу на свідомість, волю і почуття військовослужбовців – виховної роботи [8].

На основі запропонованої “Методики оцінювання морального духу особового складу частин і підрозділів” було проведено опитування військовослужбовців у багатьох підрозділах різних ланок військового управління. Результати дослідження аргументовано доводять правильність теоретичного обґрунтування “Методики оцінювання морального духу особового складу частин і підрозділів” та доцільність її широкого практичного застосування у внутрішніх військах МВС України.

Висновки

Таким чином, моральний дух особового складу є важливим структурним компонентом, який характеризує рівень бойової готовності та боєздатності підрозділів, військових частин і з’єднань.

В основі морального духу особового складу є ідейний, матеріальний, політичний, соціально-психологічний та адміністративний складники.

Наведена методика дає можливість об’єктивно оцінювати моральний дух особового складу та сформований рівень його складників. Отримані результати мають бути важливою вихідною позицією для прийняття рішення командирами (начальниками) та управління військами під час виконання службово-бойових завдань.

Список використаних джерел

1. Трусів Є. В. Педагогічні погляди Григорія Ващенка про національний ідеал виховання та проблеми його формування у військовослужбовців [Електрон. ресурс] / Є. В. Трусів, О. В. Бойко. – Режим доступу: http://vashchenko.lviv.ua/textes/a_artik.html.

2. Порицкий Л. Первая мировая война: проблемы и военное искусство [Електрон. ресурс] / Л. Порицкий. – Режим доступу: <http://www.zn.ua/3000/3150/64686/>.

3. Макарович О. Особливості психологічної підготовки армій країн НАТО [Електрон. ресурс] / О. Макарович. – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=35&c=636>.

4. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов. – [изд. 8-е]. – М. : Сов. энцикл., 1970. – 900 с.

5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2002. – 1440 с.

6. Философский словарь. – М. : Политиздат, 1980. – 444 с.

7. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : закон України [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2011-12>.

8. Концепція виховної роботи у Збройних Силах та інших військових формуваннях України : указ Президента України від 04.09.1998 р. № 981/98 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://uazakon.com/document/spart67/inx67738.htm>.

Стаття надійшла до редакції 23.02.2009 р.